

Uroš Zupan

Počasno poslavljanje sveta, ki smo ga poznali (Španija 1982)

I.

Nekoč sem nekje prebral, da vsak Američan, ki je bil 22. novembra 1963 že toliko odrasel, da se tega datuma lahko spominja, ve, kaj je takrat počel. 22. novembra 1963 je bil v Dallasu, v Texasu, ustreljen J. F. Kennedy. Nekaj podobnega bi lahko rekel tudi za državljane nekdanje Jugoslavije. Vsak, ki je bil 4. maja 1980 že toliko odrasel, da se tega datuma spominja, ve, kaj je takrat počel. 4. maja 1980 je ob 15.05 v Kliničnem centru v Ljubljani umrl predsednik Tito. Takšni so bili vsaj uradni podatki.

Bila je nedelja. Lep, sončen dan. V ponedeljek, ko se je začela zadnja vožnja Titovih posmrtnih ostankov, ki so jih iz Ljubljane v Beograd prepeljali z modrim vlakom, pa se je vreme nenadoma spremenilo, kot bi tudi nebo začutilo, da je nekaj narobe, da se nekdo, velik in vpliven in neskončno ljubljén, poslavlja. Pooblačilo se je. Začelo je deževati. Še danes si nisem čisto na jasnem, ali sem bil v veliki množici ljudi, ki se je v tistem mračnem jutru –, nekateri so prišli prostovoljno, nekateri po strogih direktivah višjih instanc – zbrala na železniški postaji, ali sem vse skupaj videl na televiziji. Modri vlak se v Trbovljah ni ustavil, le malo je upočasnil vožnjo.

Ves teden, katerega veliki finale je predstavljal Titov pogreb na Užički 15, v Hiši cvetja, smo preživeli v obsednem stanju, pogreznili smo se v nekakšno omrtvičenost, v plemenit čustveni patos. Kvaliteta glasbe na radiu se je nenadoma povsem spremenila. Ni bilo več prostora za običajne frivolnosti, ki so jih utelešale bedaste popevke z besedili: "Življenje je lepo, / če ga živiš / tako kot ponuja se samo, / in ne da ti ga spremeniš." Na radijskih valovih so zagospodarile počasne in slovesne balade in natančno odražale naše vzvišeno, k oblačnemu nebu pomaknjeno, razpoloženje. Tudi televizijski program je bil popolnoma in do konca posvečen

maršalovi smrti in verjetno nikoli ni dosegel take množične gledanosti kot v tistih nekaj dneh. Spremljali smo žalne seje, spremljali smo prenos mimohoda reke ljudi, ki se je dan in noč valila skozi avlo Zvezne skupščine, kjer je ležala krsta s posmrtnimi ostanki, še posebej pa smo spremljali tuje delegacije, ki so se prišle poklonit tistemu, kar je od Tita ostalo. Vsi so bili tam, če ne v avli Skupščine, pa na pogrebu, če ne na pogrebu, pa v avli Skupščine: kronane glave, bodoče kronane glave, ljudje, ki se jim je po žilah pretakala modra kri, diktatorji, ki jih bo na naglo smrt s streljanjem obsodilo lastno ljudstvo in obsodbo takoj, na mestu samem, tudi izvršilo, diktatorji, ki jih bodo zaprli in jim sodili v počasnih procesih, diktatorji, ki so se razglasili za božanstva in bili po smrti balzamirani, da bi lahko ostali večni, stari, pokončni partizani, železne gospe ... Manjkal je samo priložnostni pesnik in ljubitelj skupine Marshal Tucker Band, Jimmy Carter, ki se je zaradi krize s talci v Iranu obsodil na prostovoljno izolacijo v Beli hiši in je na pogreb poslal svojo mamo Lilly.

V državi je gospodaril in vladal neskončno globok molk. Žalost brez besed, temne in nedosegljive skrivnosti mračne in slovesne tišine. Časopisni članki, navdahnjeni od partizanske lirike, so se spremenili v nekakšno poezijo v prozi. Fotografije so nazorno prikazovale razsežnosti in čustveni krč, ki ga je povzročila izguba ljubljene maršala. Ena najbolj znanih je bila posneta na stadionu Poljud v Splitu. V 42. minuti so, pri rezultatu 1 : 1, prekinili večni derbi med Hajdukom in Crveno zvezdo in po ozvočenju povedali, da je umrl Tito. Fotograf je ujel sekunde groze in bolečine, ki so se vleklye in trajale. Trener Hajduka Tomislav Ivić, oblečen v socialistično različico Adidasa in Pume, v trenerko Jassa, si je zaril obraz v dlani. Slabši od dvojčkov, Vujović, Zoran, pa je padel na kolena in zaril obraz v travnato površino. Na tribunah se je zgodila spontana reakcija. Iz štirideset tisoč grl se je zaslislalo gromko petje: *Druže Tito mi ti se kunemo*. To ni bilo igranje, ki se danes dogaja ob prisotnosti kamer in fotografskih objektivov, ker se želijo ljudje na vsak način dokopati do svojih petnajstih minut slave. To je bila resnična groza trenutka, ki mu je verjetno sledilo najpogostejše vprašanje: "Kaj bo pa zdaj, ko je umrl Tito?"

II.

A nekaj časa, pravzaprav kar nekaj let, ki so takrat že tekla za spoznanje hitreje kot v sedemdesetih, nikakor pa še niso imela tiste prave, brezglave hitrosti, tiste nekontrolirane podivjanosti, je bilo vse po starem. Najopaznejša

razlika, ki se je dogajala v "zunanjem", od nas mladostnikov vedno ločnem svetu, je bila, da so "visoko teoretske" govore o marksizmu kot znanosti in revolucionarni praksi hkrati zamenjale bolj konkretne in pragmatične, bolj vsakdanje stvari, ki niso bile več usmerjene v visoke, cerebralne, miselne prostore, ampak niže, proti prebavnim organom, se pravi najprej proti ustom in potem proti želodcu in na koncu proti črevesju. Vladajoča elita je nevede začela citirati Brechta: "Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral." Začelo se je govoriti o ukrepah, ki naj bi rešili zavoženo gospodarstvo: o poti do stabilizacije, o varčevanju, o carinskih dajatvah, o devizah.

Tudi 1982. so dogodki tekli po ustaljenem ritmu. Minilo je dve leti od Titove smrti. Četrtega maja ob 15.05 so tulile sirene. Življenje se je za hip ustavilo in ljudje so obmirovali in se zazrli v daljavo ali pa v nebo in zbrano pomeditali o tem, ali smo še vedno trdno v sedlu, se pravi, na Titovi poti. Baje smo, bolj ali manj, bili. Vsaj tako je pisalo v časopisih, ki smo jim seveda morali verjeti. Tega leta je predsednica Zveznega izvršnega sveta Milka Planinc uvedla paket mer, ki naj bi veljale za stabilizacijo gospodarstva v krizi. Kot vedno je bila v belem svetu vsaj ena vojna, in ta vojna naj bi, potem ko se bo končala, prinesla pravi in dokončni mir.

Argentina in Velika Britanija sta se spopadli za Falklandsko otočje. Argentinci so se ravnali po danes že precej izrabljenem scenariju, ki se je v zadnjem desetletju pojavil tudi v nekaterih hollywoodskih filmih. Zasedli so otoke, ki so pripadali Angležem. Zasedli so jih z namenom, da bi med državljani Argentine, ki se je ravno v tistem času otepala s strašno ekonomske krize in vseh "dobrohotnih" represalijah, ki jih ponavadi prinese s sabo vladavina vojaške hunte, obudili patriotska čustva, malo preusmerili njihovo pozornost od perečih in vsakdanjih problemov. Vojaška hunta se je, pri osvajalskem pohodu, zanašala predvsem na geografsko dejstvo, da Velika Britanija, zaradi oddaljenosti svoje vojske in mornarice, ne bo mogla ustrezno intervenirati. Britanci najprej niso mogli verjeti, kaj se dogaja, a so kmalu začeli verjeti in so od daleč poslali vojsko, ki je otoke, po ogorčenih spopadih, v katerih je na obeh straneh padlo precej žrtev, ponovno vrnila pod zastavo nekdanje svetovne velesile in velikega imperija.

Posledice vojne so bile različne. Argentinci so spregledali in se še bolj uprli vojaški hunti, Veliko Britanijo pa je po zmagi preplaval val patriot-skih čustev in *železno lady* do temeljev zabetoniral v njeni vladavini. Posledice so bile seveda tudi kulturne. Jorge Luis Borges je napisal pesem o dveh vojakih, ki sta na različnih straneh padla v falklandski

vojni, Elvis Costello pa znamenit in prekrasen komad *Shipbuilding*. In ker nogomet velja za najpomembnejšo postransko stvar na svetu, so bile posledice tudi nogometne, povezane z dogodki, ki se bodo zgodili v prihodnosti, med drugim tudi z največjo goljufijo, ali pa potegavščino, odvisno od zornega kota, s katerega na zadevo gledamo, v zgodovini svetovnih prvenstev v nogometu.

III.

Medtem ko so se z letalonosilke Hermes dvigovali Sea Harrieri in sta v sivozeleno vodo Atlantskega oceana tonila argentinska križarka General Belgrano ali angleški rušilec Sheffield, sem se počasi bližal koncu srednje šole in se, vsaj v mislih, intenzivno pripravljaj na tisto, kar so vsi imenovali zrelostni izpit. Moral sem popraviti vtis z začetka četrtega letnika in izboljšati predstavo, ki so jo imeli o meni drugi (ta me nikoli ni preveč zanimala), moral sem predvsem izboljšati predstavo, ki sem jo o sebi imel sam, saj nikoli nisem domov prinašal spričeval, v katerih bi bile preveč slabe ocene, še posebno pa v njih ni bilo negativnih. Na to, da je bila ocena mojega vedenja vedno najnižja možna, opisno se je glasila: manj primerno, pa so bili doma navajeni v tolikšni meri, kot smo navajeni, da je aprila spremenljivo vreme, ali pa kot smo navajeni, da je pivo Zlatorog boljše od piva Union.

Moj začetek v prvem letniku je bil resnična katastrofa. Po prvi ocenjevalni konferenci mi je uspelo zbrati grajo in opomin. Pri enem predmetu sem bil na čisti enki, pri drugem pa tam med ena in dve, in to zaradi povsem preprostega, letom primernega razloga: zaradi nesrečne zaljubljenosti. Nesrečna zaljubljenost me je na jesen leta 1981 dobesedno pahnila v meni neznano stopnjo ravnodušnosti do vsega sveta, še posebno pa do šole, ki je bila tako ali tako vedno neka vzporedna dejavnost, nujno zlo, igra, v kateri sem moral sodelovati, če sem hotel kaj narediti iz sebe. Seveda nisem imel niti najmanjšega pojma, kaj naj bi to bilo.

Moje nesrečne srednješolske zaljubljenosti so se po nenapisanem pravilu vezale z blondinkami. Pravzaprav ne morem govoriti v množini, saj sta bili v tistih letih v igri le dve. Pri obeh pa sem, vsaj v nekaj kratkih obdobjih, bil v konstantnih vicah, ne na toplem ne na hladnem, vedno nekje vmes, a še največkrat nikjer. Bil sem prestrašen in zmeden in avtodestruktiven točno v trenutkih, ko to ne bi smel biti. Zaradi tega se moja prva raziskovanja teles v temi skoraj nikoli niso dogajala s pravim objektom poželenja, ampak z naključnimi sopotnicami, ki so jih prinašali

večeri in redke noči, ki jih nisem prespal v domači postelji. Posebnega uspeha, zaradi katerega bi se lahko trkal po prsih in hvalil pred prijatelji, nisem imel, v nasprotju s tem, pa sem imel obilo snovi za sanjarjenje, za postajanje ob oknu in poslušanje ubijalsko dobrega, železnega repertoarja glasbe, ki je bila naravnana na valovno dolžino moje blage žalosti in neizpolnjenih želja. *Comin' Back to Me* Jefferson Airplane je sledila Youngova *I Believe in You* ali pa *Winterlong*, tej dva komada Byrdsov: *Here Without You* in *I Knew I'd Want You*, nato se je vse skupaj, kot v nekakšnem magičnem in začaranem krogu, iz katerega ni bilo nobenega izhoda, in iz katerega nikakor nisem hotel izstopiti, ponovilo. Ko sem izčrpal popoldanski obred poslušanja – če sem bil sam doma, sem zraven popil še kakšno steklenico piva –, sem s tem opravil tudi pripravo oz. uverturo za odhod v sobotno popoldne. Okrog pol petih sem si oblekel leviske, jakno iz semiša, si obul čevlje iz semiša in se odpravil na ulico. Vedno sem natančno vedel, kam grem in tudi, koga bom tam srečal. A vseeno sem bil vedno preplavljen z nekim skritim, popolnoma iracionalnim pričakovanjem, povezanim z občutkom, da so sobotni popoldnevi in večeri v zakajenih prostorih posvečeni nekemu višjemu smislu. Ta višji smisel, ki smo ga morali še razvozlati, pa naj bi dokončno potrdil dejstvo, ki smo ga čutili, a ni nikoli zašlo v pogovore, ker je bilo samoumevno kot zrak, ki smo ga dihali, dejstvo, ki ga poznam danes: takrat smo bili nesmrtni.

IV.

Sobotni popoldnevi in zgodnji večeri iz tega obdobja še zdaleč niso bili tako temačni in neke neprijetne treme in napetosti polni kot tisti s konca osnovne šole. Še najbolj od vseh letnih časov so povezani s pomladjo, z neko na zimsko spanje navajeno svetlobo, ki je še lena in motna in se bo enkrat v naslednjih dneh ali pa tednih začela počasi prebujati in bistrirati. Divji česen bo pognal ob potoku in med bezgovimi grmi bo mirno začel postajati in se zadrževati njegov zgodnjepomladanski vonj, vrbe žalujke bodo ozelenele in skozi zrak v dolini se bodo včasih vlekle tanke, prozorne plasti dima, da bo poln vonja po zažgani travi in suhljadi, ki ju bodo ljudje začeli kuriti na vrtovih, preden bodo v zemljo zasadili prve lopate.

V socializmu so bili sobotni popoldnevi do potankosti podobni nedeljskim dopoldnevom. Ulice so bile skoraj popolnoma zapuščene. Odprta je bila samo dežurna trgovina. Gostilne, ki se bodo proti večeru do zadnjega kotička napolnile, so samevale. Za točilnimi pulti so bili redki

gostje, med njimi tudi pravi ljubitelji kapljice, poznavalci alkoholnega ritma, filozofi trenutka, ki so za tisti dan izstopili iz oklepajočih navad in se odločili, da bodo izpustili kosilo in dopoldanski obisk priljubljenega kraja podaljšali v popoldne in verjetno tudi v večer. Pepelniki in kozarci so samevali. Zrak v prostorih je bil prazen, preboden samo s snopi sončne svetlobe, ki se jim je uspelo prebiti skozi umazana stekla. Znotraj teh snopov, ki so kot reflektorji, usmerjeni z neba, osvetljevali zatemnjene "čumnate", pa so se vrtinčili drobni in nešteti delci prahu. Tu in tam se je slišala kaka beseda, kratek stavek, ki pa se je kmalu razpusil v zgodnje-popoltdanski tišini. Naraščajočo plimo glasov bo s sabo prinesel šele neizogibni prihod teme.

Na maturi sem bil odličen. Zdaj mi je sicer lahko govoriti, a tudi takrat, pred štiriindvajsetimi leti sem slutil, da bom popravil slab vtis in zgodbo končal v velikem slogu. Kak mesec pred maturo smo igrali prijateljsko nogometno tekmo z eno od trboveljskih srednjih šol. Preden se je začela, sem stavil sam s sabo. Ne vem sicer, ali je to bila prava stava, a rekel sem si: "Če zmagamo in če dam tri gole, bom na maturi odličen." Zmagali smo z osem, ali 9 : 0. Golov sem dal šest. Sodil je moj priljubljeni profesor zgodovine L. S., ki pa z mojo igro ni bil preveč zadovoljen. Očital mi je, da premalo tečem in se premalo gibljem. Meni so se očitki seveda zdeli popolnoma brezpredmetni. Po strašni golijadi sem vsaj kak dan ali dva mislil, da sem vsemogočen.

Sicer pa se je "velika ljubezen", ki sem jo čutil do nogometa, začela precej ohlajati in topiti. Igral sem ga dvakrat na teden, pri telovadbi, če je bilo seveda vreme primerno. A tisto zavzeto spremljanje nogometa se je prenehalo. Športnih revij nisem več kupoval. Imen in priimkov igralcev mojega priljubljenega moštva nisem več poznal, in tudi ob nedeljah popoldne nisem več sedel na kavču v dnevni sobi z radiom Schaub-Lorenz na kolenih. Prenehal sem vrteti gumbe, da bi lahko spremljal prenose srečanj z različnih stadionov po Jugoslaviji. Tudi od jugoslovanske nogometne reprezentance sem počasi, a zagotovo dvignil roke. Minili so časi, ko sem lahko ob kateri koli uri dneva ali noči na izust, v nekaj sekundah, naštel prvo postavo in rezerve jugoslovanskega moštva. Nepreklicno pa so prihajali časi, ko sem lahko naštel skoraj celotne postave nekaterih jugoslovanskih novovalovskih bendov. V osemdesetih letih se mi je predstava o jugoslovanskem nogometu skrčila na eno samo podobo, na podobo nogometaša, ki se valja po tleh in se drži za nogo, ta prizor pa se ponavlja in vleče v nedogled. Nogomet in resničnost, ki nas je obkrožala in v kateri smo živeli, sta postala identična, drug drugemu odsev, zrcalna podoba. Bila sta utelešenje blefa, simulacij in velikih potegavščin.

V.

Do Svetovnega prvenstva v Španiji leta 1982 sem bil bolj ali manj ravnodušen. Bilo je tam, dogajalo se je, a jaz nisem več premogel tiste obsedenosti, ki bi me prikovala na televizijski ekran, da se ne bi ganil od njega in bi zraven pozabil na vse druge možnosti in sladkosti, ki so jih ponujali topli junijski in julijski večeri. A nekaj dogodkov in nekaj moštev je vseeno pritegnilo mojo pozornost. Nekaj tekem in nekaj prizorov s teh tekem tako močno, da so zasedli častno mesto v mojem nogometnem panteonu. A na žalost so bili skoraj vsi povezani z jezo in nemočjo, da ne rečem, da so nekateri od njih dobili vesoljne in vseobsegajoče razsežnosti velikih grških tragedij.

Jugoslavija me niti malo ni zanimala. Prvič pa sem bil zares pozoren na brazilsko moštvo. Vedno se je govorilo, da so Brazilci najboljši nogometaši, a na zadnjih dveh turnirjih tega nisem opazil. Bili so neizraziti, odigrali niso ničesar epskega, ničesar, kar bi me pritegnilo in me potisnilo v eno tistih malikovalskih razpoloženj, v katera so me potiskali Nizozemci in Argentinci. V Nemčiji so osvojili četrto, v Argentini pa tretje mesto, kar je bil seveda neuspeh. Vsako prvenstvo, na katerem Brazilci ne zmagajo, je za Brazilce neuspeh, da ne rečem nacionalna tragedija, katere razsežnosti se lahko primerjajo z resnično veliko naravno katastrofo, kot sta recimo padec ogromnega meteorita ali pa potres osme stopnje po Richterjevi lestvici. A v Španiji naj bi se ta "negativna praksa" zadnjih let končno spremenila.

Brazilci so na turnir pripeljali pravi "dream team". Zico, Falcao, Cerezo, Eder, dr. Socrates, že priimki in nadimki teh nogometašev so bili mehki, elegantni, sladki kot medenjaki, ki se topijo na jeziku. Lahko bi rekli, da so samo potrjevali tisto, kar je o brazilskem nogometu v nasprotju z evropskim, seveda z rahlo parafrazo, rekel Pier Paolo Pasolini: če je evropski nogometni slog proza, potem je brazilski poezija. Brazilci so v nogomet prinesli celo vrsto novih elementov in prvin, katerih osnovna značilnost je bila neposredna bližina elegance, atraktivnosti in celo akrobatike. Najbolj znan element, ki je seveda brazilski izum, so t. i. škarjice: igralec s hrbtom obrnjen proti голу strelja prek glave. Igralec je seveda v zraku. Gibanje njegovih nog pa oponaša škarje pri rezanju. Z eno nogo zamahne v prazno, z drugo pa skuša zadeti žogo.

Okrog brazilskega moštva iz leta 1982 je bilo takoj mogoče naplesti razno razne fantastične zgodbe in izmišljije, katerih obljube niso imele ne konca ne kraja. Njihov selektor Tele Santana jim je zapovedal izključno napadalno igro in prepovedal delati prekrške. Res je, da je bil Zico

strašen stroj za gole in res je, da sem na pamet vedel vsa njegova imena in priimek Artur Antunes Coimbra Zico, kar se mi je zgodilo prvič po Peleju, konec koncev je bil Zico razglašen za belega Peleja, a najzanimivejši od brazilskih nogometašev se mi je zdel dr. Socrates.

Prvič, diplomiral je iz medicine, ki velja za najtežji študij. Že ta podatek je vse ustaljene predstave in intelektualne predsodke, ki kot senca spremljajo nogometaše, postavil na glavo. Drugič, imel je košarkaško višino, po vseh parametrih naj bi bil neroden in uporaben le kot kaka "leteča trdnjava", ki jo v napadu z levega in desnega boka ciljajo v glavo, a tudi to ni držalo. Imel je neverjetno gibalnost in gracioznost, elegantne gibe kot bi, brez pajkic seveda, ampak v oprijetih, svetlo modrih hlačkah, pobegnil iz kake baletne predstave. Njegova specialnost so bile podaje s peto in streljanje enajstmetrovk brez zaleta. Že to me je puščalo s široko odprtimi usti. Če pa bi bil v tistih letih tako obveščen in seznanjen s konjički in razvadami, ki jih imajo nogometaši, kot sem danes, pa bi si s stene takoj strgal katerega od posterjev mojih rokovskih junakov in bi na njegovo mesto nalepil Doktorjevega: Sokrates je bil strasten kadilec, njegovo povprečje tam okrog škatlice na dan, pa tudi kakega kozarca preveč naj se ne bi branil. Te "plemenite razvade" še najbolj od vsega pričajo, da je bilo včasih pri športu vsaj nekaj človeškega, nekaj hedonizma, da ni bilo vse omejeno na goli profesionalizem in grabežljivost in reke sponzorskega denarja in spretne ukane farmakološke industrije, ki mora biti vedno za korak hitrejša od svojih kontrolorjev in nadzornikov.

Glede na število ekip se je turnir v Španiji razširil. Ni jih bilo več šestnajst, kot na prejšnjih prvenstvih, ampak štiriindvajset. Razdelili so jih v šest skupin po štiri. Prvi dve ekipi sta se uvrstili v drugi krog, kjer so bile ponovno oblikovane skupine, le da so bile tokrat v vsaki skupini po tri ekipe. Vsak je spet igral z vsakim. Zmagovalci posamičnih skupin so se potem srečali v polfinalu. Zmagovalca polfinala pa v velikem finalu.

Brazilci so se skozi skupino sprehodili. Sprehod je bil podoben tistemu jutranjemu, ko gre človek v trgovino kupit kruh in mleko ali do najbližje trafike, da bi si kupil časopis in se malo seznanil, kaj se dogaja v svetu in kaj vrtijo po domačih kinih. Zmagali so vse tri tekme. Njihova razlika v golih je bila 10 : 2. Igrali so ubijalsko učinkovit in lep nogomet, ki so ga odlikovale kratke podaje od noge do noge. V drugem krogu so se znašli v najmočnejši skupini, skupaj z Italijo in zadnjimi prvaki, Argentinci. Argentino so premagali s 3 : 1 in dali jasno vedeti, da so, če drži izrek: *kralj je mrtev, živel kralj*, s to zmago postali najresnejši kandidati za naslov svetovnih prvakov. Sledilo naj bi srečanje z Italijo, kjer bi jim

zadostoval že remi, in potem še ena tekma in bili bi v velikem finalu. To je bil seveda scenarij, ki so si ga vsi z vsaj minimalno razvitim čutom za estetiko, učinkovitost in magijo igre z žogo in vsi, ki so v nogometu iskali nekakšen vakuum, prazen prostor, kjer naj bi se odvijale manifestacije čiste lepote, želeli in ga tudi pričakovali. A Brazilcem se je zgodil Paolo Rossi in se vpisal v nogometno zgodovino.

Paola Rossija so klicali "mister gol". Igral je na položaju srednjega napadalca. Bil je majhen, suh in spreten. Dosegal je podobne gole, kot jih je dosegal Gerd Muller, neatraktivne, a neskončno pomembne. Rossija so dve leti pred prvenstvom suspendirali. Vpleten je bil v podkupovalno afero, v ilegalne stave, kjer so stavci igralcem plačali mastne denarce, da bi igrali na vnaprej dogovorjen rezultat. Za tri leta so mu prepovedali igranje, a je bil po dveh letih pomiloščen. Tekme prvega kroga je igral tako, kot je igralo celotno italijansko moštvo, slabo. Italijani so se s tremi remiji in le dvema doseženima goloma komaj povlekli skozi prvi krog, sploh velja za sumljivo njihova zadnja tekma, neodločen rezultat proti Kamerunu. A mogoče je bila italijanska igra le prefrigana taktika, trojanski konj, ki naj bi preslepil bodoče nasprotnike in jih pripravil do tega, da so italijansko moštvo malo podcenjevali. Italijani so na turnirjih skoraj vedno igrali po enakem scenariju, in ta scenarij je postal zaščitna znamka italijanskega moštva: turnirje so vedno začenjali slabo, a bolj ko se je bližal konec, boljši so bili, včasih tudi, vsaj po rezultatu, najboljši.

Italija je na tekmi za polfinale prišla v vodstvo in Brazilci so večino časa lovili rezultat. Ko so izenačili, je Italija ponovno prišla do prednosti in Brazilci so morali še enkrat zaigrati bolj zavzeto, povišati delovno temperaturo, da bi izenačili. Ko se je to zgodilo, niso niti pomislili, da bi stopili na žogo, gledali na uro in pustili, da čas teče, niso niti pomislili, da bi se malo učili od Jugoslavije, jo malo posnemali, se malo valjali po tleh in prijemali za noge, kot so to radi delali "evropski Brazilci". Biologija in genetika sta bili močnejši od njih; igre na rezultat ekipe iz leta 1982 preprosto ni imela v genih. Bila je uročena od spektakla in lastne moči, zaganjala se je naprej, proti nasprotnikovemu голу, kot se seveda spodobi in kot od moštev, za katera navijamo, pričakujemo. To je puščalo precej prepiha in praznega prostora pred lastnim golom in dobili so še tretji gol ter se potem spet zagnali naprej, da bi izenačili še tretjič, a so omagali. Paolo Rossi je dosegel klasični "hat trick" in praktično sam iz turnirja izločil najboljšo ekipo na prvenstvu.

A tragedije, ki so me tega leta v zvezi s prvenstvom doletele, se niso končale s to tekmo. Zaradi svojega poteka in celotne dramaturgije, po kateri se je dogajala, je bila ena od njih še hujša od izpada brazilske

reprezentance, še hujša pa je bila tudi zato, ker se je zdelo, da se zgodovina okrutno ponavlja in dokončno spreminja v farso.

VI.

V starih časopisih piše, da je bilo v četrtek, 8. julija 1982, vsaj v Ljubljani, delno oblačno in 25 stopinj. Tudi jaz tega dneva nimam v spominu kot pretirano sončnega. Vem, da je bilo toplo, rahlo vlažno in da je bil zrak v trboveljski dolini, ki je miroval, kot bi bil potisnjen k tlorazu z nekakšnim nevidnim pokrovom, poln že skoraj nasilnega, seksualnega vonja bujne, prezrele vegetacije.

Kot večino počitniških popoldnevov in večerov, ko nismo bili na morju, smo posedali pod kostanji ob Mladinskem klubu Sonce. Klub je bil v tistih časih naš, okrog njega se niso več motovili mladi aparatčiki, mladinski funkcionarji, perspektiven partijski podmladek, ki je klub vodil še nekaj let nazaj in si, kar je bil v naših očeh seveda strašen prekršek, z denarjem od vstopnine, ki bi ga morali vložiti v širitev diskoteke in boljši "light show", plačal teden dni skupinskega smučanja. Zdaj smo bili gospodarji mi. Prinesli smo svoje plošče in kakovost glasbe v hipu dvignili do nebeških višin. Poslušali smo Stone, Allman Brothers Band, Floyd, Bowieja, poslušali smo dvojni in trojni album s koncerta Woodstock, poslušali smo Idole in zraven še vedno kadili Filter 57 in pili rdeče brizgance, ki smo jih delali z v trgovini kupljenima vinom in mineralno vodo.

Tudi moja plavalasa simpatija je prihajala na priljubljeno mesto in vse je nenavadno kazalo, če sem seveda znamenja bral pravilno, da sva ali pa da bova končno prenehala "šofirati v temi". Sedela sva tam in se dotikala in poslušala glasbo. Poslušanje so prekinjala njena vprašanja in moji poznavalski komentarji. Vsaj pri zadevah, povezanih z glasbo, sem imel občutek, da se lahko delam pametnega. Njen vonj se je mešal z vonjem vegetacije in vonjem kostanjev in vonjem večera, in njene ustnice so bile tople in so dišale po sadju. Ko je prišla ura za odhod domov, sva se odločila, da jo spremim, in ko sva prišla pred hišo, kjer je stanovala, nisem ostal pred vrati, ampak sem vstopil. Njena mama je sicer bila doma, a je imela napad migrene, ni se prikazala iz zatemnjene sobe. Bilo je skoraj tako, kot da sva sama, vendar so izleti v dekliško sobo zaradi spečega varuha ostali le pobožna želja, misel, ki se je vsake toliko časa prikradla do mene in se potem spet oddaljila. Ne vem tudi, s kakšno stopnjo navdušenja bi me mama sprejela, če bi me videla, saj sem

predstavljal tisto skoraj največjo vizualno grozo, največja groza so bili pankerji, ki je takrat lahko doletela starše mladih deklet, ko so te domov pripeljale pokazat kakega fanta. Fanfare in skakanje do stropa gotovo ne bi prišli v poštev. Mogoče bi podatka, da sem bil odličen na maturi in da bom šel po tem, ko pridem iz vojske, študirat, vsaj minimalno pomagala.

Dobil sem pivo, sedela sva na kavču v dnevi sobi in se stiskala, včasih sva šla na teraso in zunaj dobesedno padla v temen in gost vonj podivjanega rastlinja in gozda, ki je izdihoval svojo vlažno, nočno sapo, in se še bolj stiskala. Potem sva šla spet nazaj noter, malo, da ne rečem izključno zato, ker je bila na televiziji polfinalna tekma iztekajočega se Svetovnega prvenstva v Španiji.

Igrali sta Nemčija in Francija. Francija je bila po tem, ko so izpadli Brazilci, moj novi, zadnji up, v katerega sem položil ves čustveni kapital, ki mi je še ostal. Tudi moja simpatija je izjavila, čeprav verjetno nikoli ni gledala nogometa, da navija za Francoze. Ta stavek sem slišal skoraj kot izpoved ljubezni, kot: "zdaj sva pravi par".

Prvih dveh golov nisem videl. Videl pa sem kungfujevski štart Tonyja Schumacherja na Battistona, in nisem mogel verjeti očem. Seveda smo v osnovni šoli radi gledali karatefilme in smo oboževali Brucea Leeja in smo se drli in kričali kot "Mali zmaj", ko smo zapuščali kinodvorano, a to zdaj so bila osemdeseta in tisto, kar sem gledal, ni bil film, ni bila izmišljena zgodba, v kateri junaki skačejo s tal na streho in s strehe na streho in vmes z enim samim, dobro merjenim udarcem podirajo debela drevesa, ampak prenos nogometne tekme. Francoski nogometaš je obležal na travi, pozneje sem prebral, da je bil nezavesten in bi, zaradi počasnega in nespretnega posredovanja zdravniške službe, kmalu umrl. Tony Schumacher, lastnik brkov pornozvezdnikov iz sedemdesetih let in lastnik nakodrane "fuzbalerke", zadnjega in tudi največjega krika frizerske mode tistega časa, jo je odnesel, kot da ni storil ničesar. Sodnik sploh ni prekinil igre in ni dosodil prekrška, ki bi ga moral, jasno je, da bi moral Schumacherja takoj izključiti, in jasno tudi je, da bi morali dati Schumacherja na sodišče z obtožbo namerne povzročitve hude telesne poškodbe. Jasno je tudi, da bi moral biti Schumacher po tistem prekršku odstranjen z igrišč in zavedno suspendiran.

Tekma se je končala z neodločenim izidom. Sledili so podaljški in Francija je prišla v vodstvo s 3 : 1. Ko je Alain Giresse zabil tretji gol za Francijo, sem bil prepričan, da je konec, in da bo "pravici" zadoščeno. Verjetno je podobno mislil ves svet, ki se je po tistem nedosojenem prekršku spontano postavil na francosko stran. A pred koncem drugega podaljška je Karl Heinz Rummenigge z zadetkom iz bližine zmanjšal

vodstvo in Nemčijo premaknil iz stanja predsmrtne otrdelosti. V drugem podaljšku pa je Klaus Fischer s škarjicami dosegel izenačujoči gol. Sledila je loterija z enajstmetrovkami, po katerih je Nemčija prišla v finale in postala najbolj osovražena reprezentanca v zgodovini nogometa, ki ji je to uspelo. Michelu Platiniju so po licih tekle solze. Nekaj, kar ne bo nikoli več tako blizu, se je izmuznilo.

VII.

Še danes ne vem, ali sem enajstmetrovke dejansko gledal, ali sem le lovil glasove s televizorjev, ki so prihajali skozi odprta okna in se mešali z bujnim vonjem junijske noči, v kateri sem se iz Zgornjih Trbovelj vračal do naše stolpnice na Trgu revolucije. Ko sem prišel domov, sem pojedel mrzle ražnjiče. Bil sem besen in srečen hkrati. Besen, ker Francija ni prišla v finale in ker se je skoraj do potankosti ponovila zgodba izpred šestih let, ko je Jugoslavija na finalu Evropskega prvenstva, ki ga je igrala na domačih tleh, po veliki rezultatski prednosti izgubila že dobljeno tekmo proti Nemčiji, in srečen, ker sem bil prepričan, da sem si pridobil plavolaskino naklonjenost in ljubezen.

Vendar pa so se stvari kmalu zasukale. Kar zadeva ljubezen sem le kratek čas stal na visokem valu in gledal, kako me nosi, saj sem bil spet vrnjen na kopno, v meni precej znane in domače kraje. Naklonjenost, za katero sem upal, da sem si jo pridobil, je bila bolj stvar nekih vzvišenih in srečnih trenutkov, kot pa nekaj, kar bi imelo kakršno koli možnost trajanja. Spet sem bil sam in spet sem bil prepuščen velikim sanjarijam, ki so imele za zvočno kuliso mojo priljubljeno glasbo. Kar zadeva nogomet pa sem dobil vsaj minimalno zadoščenje.

Čez tri dni so se na finalni tekmi pomerili Nemci in Italijani. Ne vem, kdo je sploh navijal za Nemčijo, mogoče so se celo nekateri Nemci, po tistem umazanem prekršku, odrekli svoji reprezentanci in so navijali za Italijane. Italijani so zmagali s 3 : 1. Mislim, da Nemčija ni imela nobenih resnih možnosti, da finalno tekmo dobi. Ekipa je bila zaradi epskega polfinala s Francijo preveč izčrpana in glavni igralec Rummenigge poškodovan. Od celotnega srečanja pa mi je bolj kot igra sama v spominu ostal prizor, ki se je zgodil v 69. ali pa 70. minuti. Potem ko je Marco Tardelli dosegel drugi gol za Italijo in ga proslavil s krikom, ki se ga ne bi sramoval niti Tarzan (še danes ga ljudje v lokalih po Italiji pozdravljajo s posnemanjem tega krika), je kamera pokazala slovesno ložo. Na desni strani, ob španskem kralju, je do tedaj mirno sedel italijanski

predsednik Sandro Pertini. Pri vodstvu z 2 : 0 pa ni mogel več zdržati. Napetost, ki jo je bilo treba dostojanstveno prenašati, je zamenjalo otroško veselje. Pertini je vstal in začel slaviti bližajočo se zmago in z mahanjem pozdravljati vesoljni svet. Takrat je imel skoraj šestinosemdeset let. Predstavljal je utelešenje starega, poštenega partizana. Predstavljal je utelešenje zdravega, zahodnega levičarstva. Ko sem gledal ta prizor, mi je iz spomina vstal neki drugi prizor, prav tako povezan s Pertinijem, le da se je zgodil dve leti prej, v Beogradu, na pogrebu maršala Tita. Najganljivejše slovo od Tita je bilo Pertinijevo. Stal je pred krsto s posmrtnimi ostanki in zmajeval z glavo, mogoče tudi jokal. In Pertinijevo mahanje na tisto julijsko nedeljo leta 1982 ni bilo samo slavljenje velike, pravzaprav prve povojne zmage italijanskega nogometa na svetovnih prvenstvih, ampak tudi nekakšno, takrat še nezavedno, slovo od sveta, ki smo ga poznali in za katerega smo mislili, da bo trajal večno.